

ВСЕРОСІЙСЬКІ З'ЇЗДИ БДЖОЛЯРІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ. ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ ПИТАНЬ

Чалаван Віктор Арісович

кандидат історичних наук, докторант,
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України, м. Київ
e-mail: vchal77@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0008-1253-4057>

***Анотація.** У статті проаналізовано роботу Всеросійських з'їздів бджолярів на початку ХХ ст., зокрема, увагу акцентовано на діяльності V і VII з'їздів, які відбулися у Києві 1-7 вересня 1909 р. та 1-7 вересня 1913 р., і де було прийнято важливі рішення щодо подальшого розвитку галузі й напрацювання векторів урядової політики. До дослідницького фокусу потрапила також діяльність створеного у 1914 р. у Москві Бюро Всеросійських з'їздів бджолярів за головування проф. М. М. Кулагіна, яке координувало роботу співтовариства фахівців між з'їздами і до складу якого входили у тому числі й українські організатори бджолярської справи – харківський винахідник В. І. Ломакін, викладач Уманського землеробського училища І. І. Корабльов та ін. Загалом встановлено, що з кінця ХІХ ст. в Російській імперії активним виявилось демократичне представництво учених-бджолярів та організаторів-практиків бджільничої справи, яке прагнуло активно впливати на розвиток галузі та покращення загальнодержавної політики щодо неї через професійні з'їзди. Бджолярі усіх регіонів кооперувалися не лише у галузеві товариства, а й прагнули до створення консультативно-дорадчих органів всеросійського масштабу. На семи Всеросійських з'їздах бджолярів, проведених протягом 1905-1915 рр., обговорювалися найважливіші галузеві питання і приймалися ключові рішення. Так, саме там було визнано необхідність повного оновлення законодавства з питань бджільництва; організацію збору статистики в межах усієї імперії та забезпечення діяльності відповідного координуючого органу; важливості викладання бджільництва не лише у середніх і нижчих сільськогосподарських навчальних закладах, духовних семінаріях і церковно-учительських школах, а і у вищих сільськогосподарських навчальних закладах, а також підготовки кваліфікованих кадрів з бджільництва на спеціальних курсах; заснування Всеросійського союзу бджолярів і Всеслов'янського союзу бджолярів; ефективного вирішення питань збуту меду й воску, боротьби з фальсифікацією продукції бджільництва, організації медоваріння і загалом розвитку медоварної промисловості, розширення посівів медодайних рослин; відкриття Всеросійської дослідної станції бджільництва і створення мережі дослідних пасік у різних районах імперії; скликання спеціальної дорадчої наради з фахівців-земців, інструкторів, редакторів друкованих видань із бджільництва та ін., а також допоміжного органу – Комітету зі справ бджільництва при Міністерстві землеробства.*

***Ключові слова:** Всеросійські з'їзди бджолярів, бджільництво, пасіка, науково-дослідна станція бджільництва, товариства бджільництва, сільське господарство.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна визнана однією з провідних країн розвинутого бджільництва, яка забезпечує орієнтовно 1/7 частину світового виробництва меду. Нагромадження значного досвіду ведення бджільництва в

Україні, його зростаюче значення для сільськогосподарського виробництва зумовили створення сучасного вітчизняного науково-виробничого, селекційного та навчального комплексу, до якого входять Спілка пасічників України, обласні об'єднання бджолярів, Національний науковий центр «Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича» НААН, низка інших науково-дослідних і навчальних установ. Закономірно, що цей фундамент був закладений кількома поколіннями вчених і організаторів бджільничої справи, починаючи з XIX ст. Саме з середини – другої половини названого століття відбулися кардинальні виробничі й наукові зрушення у галузі, суттєво підвищилася активність не лише вчених, а й бджолярів-аматорів і виробничників, які почали кооперуватися в пасічницькі об'єднання, що досягли згодом значних успіхів у виробництві меду й воску, розповсюдженні передових прийомів пасічникування і результатів ведення бджільництва на наукових основах. Крім того, громадські об'єднання у формі товариств бджолярів, кооперативів бджільництва і з'їздів бджолярів напряму впливали на вироблення вектору урядової політики в сільському господарстві. Виходячи з цього, досвід їхнього функціонування в умовах приватної власності на засоби виробництва та невідворотного переформатування державних академічних установ може бути вкрай затребуваним і корисним, особливо щодо питань фінансування та взаємодії з місцевими громадами.

Метою статті є аналіз діяльності Всеросійських з'їздів бджолярів на початку XX ст., на яких приймалися важливі рішення щодо подальшого розвитку галузі й напрацювання векторів урядової політики.

Історіографічний огляд. Варто констатувати, що на сьогоднішній день історія становлення і розвитку бджільництва в Україні залишається не вивченою, особливо період XIX – початку XX ст., коли почали закладатися основи ведення раціонального бджільництва. Малодослідженою є як діяльність учених-бджолярів у напрямку наукового забезпечення галузі, так і їхніх об'єднань чи зібрань у вигляді товариств, кооперативів та з'їздів. Були опубліковані лише поодинокі узагальнюючі праці з історії бджільництва: напр., брошури Т. Юрченка [Юрченко, 1926], С. Розова [Розов, 1972]. Для 1960-х – 1980-х рр. характерним стало видання праць про окремих учених-бджолярів і практиків: П. І. Прокоповича, Є. П. Архипенка, І. І. Корабльова та ін. Серед сучасних досліджень, у яких розкрито питання становлення та еволюції вітчизняного бджільництва в історичній ретроспективі, забезпечення наукових основ розвитку галузі варто виділити праці Г. Боднарчука [Боднарчук, 2011], І. Бородай [Бородай, 2009], В. Вергунова [Вергунов, 2009], колективну монографію науковців Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича [Основоположники..., 2014]. В. Поліщук проаналізував розвиток пасічницької освіти в Україні [Поліщук, 2005], О. Силка висвітлила діяльність галузевих товариств як добровільних агропросвітницьких об'єднань українських пасічників [Силка, 2015]. Виходячи з цього, детального вивчення потребує як власне функціонування на українських теренах у XIX – на початку XX ст. усього розмаїття товариств бджолярів, так і формування комплексної оцінки їхньої діяльності для розвитку галузі через безліч ініціатив, пов'язаних із практикою пасічникування, науково-інформаційним забезпеченням, впливом на вироблення векторів урядової політики тощо.

Виклад основного матеріалу. З'їзди бджолярів як важливий елемент системи обговорення проблем, координування, вироблення і прийняття ключових

рішень галузі проводилися у різних містах Російської імперії, починаючи з 1893 р. Зокрема, цього року у жовтні Російським товариством бджільництва скликано I з'їзд російських бджолярів у Санкт-Петербурзі разом з Виставкою продуктів і предметів бджільництва.

Протягом 1905-1915 рр. кожен два роки проведено 7 Всеросійських з'їздів бджолярів. Зокрема, важливим для подальшого розвитку галузі став Всеросійський з'їзд бджолярів 1-7 вересня 1909 р. у Києві, скликаний Київським товариством любителів природи [От Киевского общества..., 1909]. Так, у доповіді «Про потреби руського бджільництва та міри до його розвитку й покращення» секретаря Російського товариства бджільництва В. Пікеля наголошено на важливості: 1) облаштування шкіл медоваріння; 2) відміни акцизів на продаж медів і патентних зборів для сільськогосподарських і бджолярських складів, які продавали медові напої; 3) організації промислових пасік; 4) відкриття дослідних станцій бджільництва; 5) безакцизного відпуску цукру для підкормки бджіл; 6) організації центрального статистичного бюро бджільництва; 7) заснування при Міністерстві землеробства особливого дорадчого комітету з питань бджільництва на кшталт уже існуючим комітетам тваринництва, виноградарства тощо; 8) здешевлення виробництва вуликів і вальців для виготовлення штучної вощини [Пикель, 1909, октябрь, № 10, с. 256].

Зупиняючись детальніше на питаннях медоваріння, наголошуємо, що кількість медоварних заводів до 1904 р. на теренах Російської імперії загалом збільшилася до 378, зокрема, у так званих тоді «Малоросії» – з 20 до 23, Південно-Західному краї – з 123 до 130, Північно-Західному – з 64 до 66, Привіслинському – з 67 до 69 (в інших губерніях не змінилася або зменшилася) [Дитякин, 1909, с. 198]. Звісно, промислового медоваріння в Російській імперії на початку ХХ ст. фактично не існувало, так як на виготовлення медових напоїв використовувалося лише до 40 % меду, інші 60 % складав цукор [Дитякин, 1909, с. 201], тому зростання таких заводів було характерним лише для медоварних регіонів, зокрема губерній Південно-Західного краю. Причинами слабого розвитку медоваріння вважалися: невміння медоварів готувати медові напої, які б задовольняли смаки населення; значні фальсифікати; незручності, викликані акцизними й патентними зборами на продаж продуктів медоваріння [Пикель, 1909, октябрь, № 10, с. 259].

Тому Всеросійським з'їздом бджолярів з цього питання прийнято рішення: 1) сприяти облаштуванню спеціальних шкіл медоваріння та введення технології його виробництва до програм шкіл пивоваріння; 2) оголосити премії за кращі рецептури виготовлення смачного й корисного меду; 3) продовжувати вирішення питань щодо зняття акцизних і патентних зборів для продажу медових напоїв; 4) клопотати для товариств бджільництва й земських управ за їхнім поданням про відпуск медодайних дерев з державних розплідників (цьому питанню була присвячена окрема доповідь Малицького «Про потреби руського бджільництва і допомогу з боку уряду і земства» щодо відпуску на пільгових умовах таких рослин для селян). Варто нагадати, що ще з 1888 р. імператорським розпорядженням наказано постачати рослини і насіння з сільськогосподарських і садових установ Міністерства землеробства народним, духовним та іншим навчальним закладам з метою облаштування при них садів, розплідників, городів і дослідних полів. У 1889 р. міністерством видано правила для пільгового відпуску рослин і насіння. У 1895 р.

правила витримали нову редакцію, однак і там не йшла мова про надання рослин-медоносів для розвитку бджільництва.

На з'їзді прийнято рішення про необхідність об'єднання слов'янських бджолярів і заснування т. зв. «Всеслов'янського союзу бджолярів» [Пикель, 1909, октябрь, № 10, с. 261], а також про заснування Всеросійського союзу бджолярів, куди відразу ж вступило 19 товариств [Пикель, 1909, октябрь, № 10, с. 266].

Після виголошення доповіді Хобачова «Про організацію статистики бджільництва» актуалізовано важливість не лише порайонних статистичних досліджень, а й заснування центрального статистичного бюро. Висувалися пропозиції про відкриття такого бюро при Імператорському Російському товаристві акліматизації тварин і рослин у Москві, а також чотирьох (для різних регіонів): північного – при Російському товаристві бджільництва у Санкт-Петербурзі, східного – в Казані, південного – у Києві, західного – у Варшаві. На з'їзді прийнято рішення про заснування Бюро у Санкт-Петербурзі при РТБ.

Обговорювалися питання про захворювання бджіл: зокрема, київський бджоляр, редактор журналу «Українське бджільництво» Є. П. Архипенко прочитав лекцію «Про гнилець та міри боротьби з ним» з демонстрацією мікроскопічних препаратів гнильця у приміщенні Ентомологічної станції Київського землеробського синдикату [Пикель, 1909, октябрь, № 10, с. 263].

Визнано за необхідне відкриття масових курсів з бджільництва при показових і промислових пасіках та музеях бджільництва, а також організацію довготривалих курсів терміном не менше 2 місяців. Наголошено на потребі збільшення урядових асигнувань на розвиток галузі, підготовці кваліфікованих інструкторів-бджолярів, заснування товариствами кооперативних «товариществ» і артілей для збуту продукції бджільництва, введення покарання для винних у фальсифікаціях і продажах фальсифікованих меду й вощини. Київському товариству любителів природи дано доручення організувати досліди з посівами медодавної фацелії.

Важливою стала виголошена доповідь ентомолога В. П. Поспелова, директора Київської ентомологічної станції – «Про проєкт станції бджільництва Київського товариства любителів природи» і прийняття з'їздом рішення про заснування при цьому товаристві районної дослідної станції бджільництва для вирішення науково-практичних питань і мережі дослідних пасік при сільськогосподарських школах і школах бджільництва [Пикель, 1909, ноябрь, № 11, с. 283, 286].

25-26 серпня 1912 р. у Києві відбувся обласний з'їзд бджолярів, у якому взяло участь більше 100 фахівців із різних губерній. Прийнято рішення подати до Міністерства фінансів клопотання про звільнення продуктів медоваріння (незалежно від розмірів останнього) від акцизу, та дозвіл безпатентної торгівлі медовими винами, а також про дозвіл від Міністерства землеробства відкрити при Боярській школі бджільництва відділ медоваріння. Гостро стояли питання про: роль початкових шкіл у справі поширення знань із бджільництва; бажання Київського центрального товариства бджільництва заснувати в місті дослідну станцію з бджільництва [Хроника..., 1912, сентябрь, № 15, с. 29].

Наступний Всеросійський з'їзд бджолярів, планований для проведення у 1913 р. у Костромі, відбувся знову у Києві. Зокрема, організація з'їзду була покладена на Київське товариство любителів природи, яке розробило наступну програму заходу:

1. Про заснування Всеросійського комітету бджільництва з метою об'єднання

діяльності усіх осередків імперії з бджільництва. 2. Про необхідність видання законів, які б сприяли розвитку бджільництва і захищали інтереси бджолярів. 3. Про організацію дослідних установ із бджільництва. 4. З'ясування доречності заходів урядових, земських і громадських організацій щодо розвитку і покращення галузі. 5. Напрацювання програми чергового Всеросійського з'їзду бджолярів [От Организационного Комитета..., 1913, с. 555].

VII Всеросійським з'їздом бджолярів (1-7 вересня 1913 р., м. Київ) прийнято рішення про:

1) нагальну необхідність заснування Всеросійського комітету зі справ бджільництва – з участю в ньому двох третин членів, обраних Всеросійським з'їздом бджолярів [Хроника..., 1914, 15 января, № 1, с. 36, 37], Союзу товариств бджільництва, періодичних з'їздів інструкторів бджільництва [Постановления VII Всероссийского съезда..., 1913, с. 432, 434];

2) посилення участі урядових, земських і суспільних організацій у процесах розвитку й покращення бджільництва [От редакции..., 1913, август, № 8, с. 285];

3) необхідність видання спеціальних законів для захисту бджолярів і бджолярства. Зокрема, на з'їзді обговорювалося «Зведення прав і обов'язків бджоляра», яке регламентувало у тому числі кочове бджільництво; регулювало питання власності бджолярів на пасіки; гарантувало відсутність додаткового земського й міського оподаткування на пасіку як самостійну одиницю, відділену від господарства тощо. Запропоновано посилити кримінальну відповідальність за крадіжку та розорення пасік з прирівнюванням цього злочину до конокрадства, а також увести до кодексу статті про відповідальність за виробництво і продаж фальсифікованого меду й воску та іншої продукції бджільництва [От редакции..., 1913, ноябрь, № 11, с. 374, 375];

3) організацію Всеросійської дослідної станції бджільництва і мережі дослідних установ – пасік і дослідних полів для вивчення властивостей медодайних рослин і введення їх у сівозміни та вивчення гнильця й інших захворювань бджіл. Зокрема, розглянемо один із проєктів, оприлюднених у періодиці. Пропонувалося заснувати центральну установу – станцію або інститут бджільництва, – яка б систематизувала й координувала наукову і практичну роботу, знайомила з тогочасним рівнем розвитку наукового раціонального бджільництва, реалізовувала власні наукові дослідження. За зразок пропонувалося обрати структуру Кавказької шовківничої станції. Проєктована станція або інститут бджільництва мали складатися з 3 відділів: 1) науковий (з хімічною, біологічною і бактеріологічною лабораторіями; бібліотекою; дослідною пасікою, на якій проводилися б наукові дослідження над бджолами; дослідно-показовими ділянками медодайних рослин). Обов'язковим було видання щорічного тому праць з результатами проведених наукових дослідів; 2) практичний – організація ведення раціонального бджільництва згідно останніх вимог бджолярської науки. Таке господарство мало б утримувати велику промислову пасіку, на якій організовувалися б усі операції бджільництва – видобуток меду й вощини, вирощення маток, виготовлення штучної вощини й іншої продукції. При відділі доречними були б майстерні для виготовлення бджолярського приладдя, а також школа пасічників для осіб з нижчою освітою, переважно селян, які бажали навчитися прийомам ведення пасічництва; 3) навчальний відділ (з музеєм бджільництва, навчальною пасікою, наочним приладдям і літературою;

спеціальними курсами тривалістю 2,5 років для підготовки бджолярів, які, по їх закінченню, могли або бути викладачами з бджільництва, або займати керуючі посади у відповідній галузі; масовими (популярними) курсами з теорії і практики бджільництва для всіх бажаючих. Пропонована станція (інститут) бджільництва мали утримувати штат інструкторів, до обов'язків яких входили: об'їзд пасік району діяльності станції, а також огляд пасік при громадських і навчальних закладах та дослідних установах; керівництво читаннями і заняттями на курсах бджільництва [Шавров, 1913, с. 393, 394, 395]. Найбільш сприятливим регіоном для заснування такої станції (інституту) називався т. зв. «Дніпровсько-Донський» – Чернігівська, Полтавська, Харківська, Курська і Воронежська губ. – як регіон найвищого розвитку бджільництва в межах усієї Російської імперії. В результаті з'їзд прийняв за основу проєкт Ради Київського центрального товариства бджільництва про Київську обласну дослідну станцію бджільництва як Всеросійську, а також розширення при Кавказькій шовківничій станції відділу бджільництва з відкриттям розплідника для виведення бджолиних маток [Постановлення VII Всероссийського съезда..., 1913, с. 432, 433].

Важливим стало обговорення питання викладання бджільництва. Так, у резолюціях з'їзду наголошувалося на важливості введення до програм середніх землеробських училищ обов'язкового викладання бджільництва. Надійшла рекомендація про заснування хоча б при одному вищому сільськогосподарському навчальному закладі відділення бджільництва, а також про його викладання в учительських інститутах і семінаріях; затвердження правил для підготовки інструкторів бджільництва та заснування спеціальних шкіл для підготовки до іспиту на звання інструктора бджільництва; введення до програм шкіл виноробства та бджільництва викладання предмету «Медове виноробство». Подано до Св. Синоду клопотання про введення викладання бджільництва до курсів духовних семінарій і двокласних церковно-учительських шкіл [Постановлення VII Всероссийського съезда..., 1913, с. 433, 435].

Практичне втілення питання щодо створення дорадчого органу при Міністерстві землеробства у вигляді спеціального Комітету зі справ бджільництва (з представників галузевих товариств, земств, інструкторів, редакторів видань із бджільництва та ін. осіб), яким товариства бджолярів почали опікуватися ще з 1912-1913 рр., знайшло значно пізніше. Так, лише до 1917 р. було розроблено проєкт організації такого Комітету за безпосередньої участі А. І. Беграмова – «чиновника особливого призначення», який при Міністерстві землеробства опікувався справами шовківництва і бджільництва. Зокрема, Відділом тваринництва Міністерства землеробства 9 лютого 1917 р. скликано під керівництвом проф. І. О. Каблукова нараду з представників найбільших товариств бджільництва, де прийнято рішення про: 1) якнайшвидше заснування Комітету, проєктованого VII Всеросійським з'їздом бджолярів у Києві у 1913 р.; 2) відкриття спеціальних курсів або шкіл для підготовки інструкторів із бджільництва; 3) відкриття вищих курсів бджільництва при котромусь із сільськогосподарських інститутів, програма яких напрацьована тим же VII Всеросійським з'їздом бджолярів; 4) передання Відділу тваринництва повноважень щодо сприяння заснуванню відділів бджільництва при дослідних станціях; 5) подання клопотання про виділення урядових позик майстерням

бджолярського приладдя, що утримувалися громадськими організаціями [Хроника..., 1917, февраль, № 2, с. 64].

Забігаючи наперед, варто відзначити, що питання спеціалізованої дослідної установи з бджільництва в Україні остаточно вирішено лише зі створенням Наркомземом у жовтні 1920 р. Харківської обласної дослідної станції бджільництва (на виконання Постанови «Про галузь бджільництва», підписану В. Леніним у квітні 1919 р.), засновником і першим завідувачем якої став А. Г. Козачок. До переведення у приміщення міського Зоологічного саду з музеєм бджільництва й пасікою станція розміщувалася у приміщенні Харківського кооперативного товариства бджільництва. Лише до початку 1923 р. вдалося налагодити більш-менш планомірну дослідну роботу, закупити лабораторне обладнання, отримати від Правління Уккрадгосптресту дозвіл на виписування 75 бджолиних сімей зі складу пасіки Люботинського радгоспу. Проте А. Г. Козачок змушений був звільнитися з посади директора станції, його місце (до 1924 р.) тимчасово зайняв М. О. Савченко-Бельський, з 1924 р. – вчений-експериментатор С. О. Розов, який відзначився організацією промислових колгоспних пасік та розробленням різних способів утримування бджіл. У лютому 1924 р. Наркомземом станції було передано занедбане господарство в 60 га землі за 22 км від Харкова біля залізничної станції Мерефа у с. Артемівка; частина станції, а саме бактеорологічна лабораторія, де займалися вивченням захворювань бджіл, ще розміщувалася у м. Харків по вул. Громадянській, 6 [Харьковская областная..., 1927, с. 21, 22, 23]. До середини 1920-х рр. станція володіла дослідною пасікою зі 100 вуликів, додатково – невеликою навчально-показовою пасікою і пасікою в бактеріологічній лабораторії в саду Харківського сільськогосподарського інституту. На пасіці розміщувалися метеорологічний пункт, майстерня для переплавки воску й виготовлення штучної вощини, столярна майстерня. На станції працював відомий майстер-бджоляр В. І. Ломакін, завдячуючи якому там з'явилися сконструйовані під його керівництвом і за його кресленнями гравірувальні вальці для виготовлення штучної вощини, медогонка оригінальної конструкції й апарат для виготовлення вощини. Завдячуючи зусиллям В. І. Ломакіна майстерня станції була розширена й технічно укріплена, завдяки чому на її базі у подальшому створено Дергачівський завод серійного випуску машин «Україна-4» для виготовлення вощини [Основоположники..., 2014, с. 18].

При станції на початку 1920-х рр. облаштовувалася лабораторія для вивчення біології бджіл, ботанічних робіт з дослідження медодайних рослин та їх нектароносності й аналізу продуктів бджільництва; при лабораторії функціонувала бібліотека. Ботанічне відділення лабораторії володіло також колекційним розплідником рослин-медоносів площею близько 1 га. Штат станції на 1926 р. складав 10 осіб (без обслуговуючого персоналу) [Харьковская областная..., 1927, с. 24, 25, 26, 27]. Станція з метою підвищення прибутковості та збільшення стійкості бджолярського господарства вирішувала ряд завдань щодо: покращення порід місцевих бджіл; раціоналізації догляду за бджолами на основі вивчення біології бджолиних сімей; опрацювання питань лікування бджіл і попередження їх захворювань; вивчення медоносності рослин; поширення знань з бджільництва серед населення [Харьковская областная..., 1927, с. 39].

Загалом, на базі Української науково-дослідної станції бджільництва (назва Харківської станції) у 1989 р. було організовано Інститут бджільництва,

перейменований у 1992 р. на Інститут бджільництва ім. І. П. Прокоповича Української академії аграрних наук (з 2005 р. – Національний науковий центр «Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича» Національної академії аграрних наук України). Сьогодні – це провідна науково-дослідна установа в галузі бджільництва України, яка здійснює розробку і впровадження у виробництво результатів фундаментальних і прикладних досліджень з питань селекційно-племінної роботи, технологій виробництва та переробки продукції, ветеринарного забезпечення, апітерапії, стандартизації та використання бджіл для запилення ентомофільних культур [Основоположники..., 2014, с. 20]).

Роботу з'їздів координувало створене у 1914 р. у Москві Бюро Всеросійських з'їздів бджолярів за головування проф. М. М. Кулагіна, яке також визначило вектор подальшого розвитку бджільництва. До складу Бюро входили у тому числі й українські представники й організатори бджолярської справи – В. І. Ломакін, І. І. Корабльов та ін. Зокрема, у 1914-1915 рр. Бюро почало клопотати перед Міністерством землеробства з приводу введення викладання бджільництва як обов'язкового предмету не лише в середніх і нижчих сільськогосподарських училищах, а і в початкових, народних та інших сільськогосподарських школах. Викладачу Уманського землеробського училища І. І. Корабльову доручено розробити детальну програму, у результаті чого з'явився його проєкт «Про викладання бджільництва у середніх і нижчих сільськогосподарських навчальних закладах» [Попов, 1915, с. 20-21]. Через власного представника отця Миколу Стоянова Бюро клопотало також перед Св. Синодом про допуск викладання бджільництва в навчальні заклади духовного відомства [Протоколи засідання..., 1915, март, № 3, с. 107]. У результаті вирішено, курс бджільництва в учительських інститутах і семінаріях ввести у позакласну програму, а для викладання запрошувати інструкторів бджільництва.

У роботі Бюро також знайшло продовження питання про викладання бджільництва у вищих сільськогосподарських навчальних закладах, вперше підняте до обговорення у 1913 р. у Києві на VII Всеросійському з'їзді бджолярів. Зокрема, в одній з доповідей за 1914 р. проф. М. М. Кулагін наголошував, що, не зважаючи на зростаючу роль і значення бджолярського промислу в розвитку народного господарства й економіки країни, до 1911 р. з 6 309 043 зафіксованих у Російській імперії вуликів 5 115 900 залишалися колодними, і лише 1 193 143 – були рамковими [Кулагін, 1915, с. 220], що вимагало підготовки великої кількості фахівців зі спеціальними поглибленими знаннями, застосування багатьох нових технологічних прийомів ведення бджільництва, організації науково-дослідної роботи тощо. Підготовка таких спеціалістів вимагала створення постійнодіючої кафедри бджільництва при вищому сільськогосподарському навчальному закладі імперії. Як наголошувалося, викладачі й, особливо, очільник такої кафедри мали бути й хорошими ентомологами, і ботаніками, і фізіологами, і бактеріологами, і знавцями сільськогосподарської економіки. Функціонування багатопрофільних кафедр лісівництва, садівництва й городництва уже не відповідало зростаючим потребам галузі. Тому, напр., рада Московського сільськогосподарського інституту пропонувала заснувати окреме відділення лісівництва замість однієї кафедри. Аналогічною була і ситуація з бджільництвом, що вимагало підготовки різносторонніх фахівців з вищою освітою для дослідних станцій і пасік, шкіл

бджільництва, яким би викладалися не лише бджільництво, але в якості окремих предметів і анатомія, і ембріологія та фізіологія бджоли, і хімія та фізика продуктів бджільництва, і технічна переробка продукції бджільництва, і догляд за бджолами, і зоотехнія, і ботаніка (в застосуванні до бджільництва), і економіка бджолярського промислу, і виробництво бджолярського приладдя, і кооперація (в застосуванні до бджільництва), і історія бджільництва, й актуальна законодавча база [Кулагин, 1915, с. 222]. За сприяння Бюро фахівцями було розроблено низку проектів програм викладання бджільництва у вищих навчальних закладах і подано їх на розгляд Міністерства землеробства. Саме ці проекти заклали фундамент для організації процесів викладання бджільництва у вищих сільськогосподарських навчальних закладах і відкриття вже в радянський час відповідних кафедр при Українській сільськогосподарській академії у Києві, Московській сільськогосподарській академії ім. К. А. Тімірязєва, Башкирському сільськогосподарському інституті, Всесоюзному сільськогосподарському інституті заочної освіти, а також заснування у м. Рибному Рязанської обл. Інституту підвищення кваліфікації зоотехніків-бджолярів [Основоположники..., 2014, с. 15].

Бюро Всеросійських з'їздів бджолярів прийняло рішення про збір статистичних даних у межах Російської імперії за єдиною програмою та делегування керівництва цим процесом урядовому центральному органу. Пам'ятаємо, що рішенням V Всеросійського з'їзду бджолярів координацію процесу збору статистики було доручено громадській організації – Російському товариству бджільництва, а саме спеціально створеному в його складі Бюро, проте така пропозиція не була реалізована до кінця, а зібрані РТБ статистичні дані визнані неповними. Висувалися пропозиції, що збір статистики міг також бути організований безпосередньо на місцях – через губернських і повітових інструкторів бджільництва, учителів, священників, через земства і сільськогосподарські товариства [Протоколи засідання..., 1915, апрель, № 4, с. 140-143], проте відсутність в окремих повітах і волостях вищезазначених посад і установ загрожувала об'єктивності й усебічності зібраних статистичних даних. Членами Бюро пропонувалося також створення власного органу, який би займався збором статистики. В результаті довготривалих дискусій і голосувань вирішено, що збором статистики з бджільництва у різних губерніях Російської імперії має займатися не громадський, а урядовий орган. Серед двох існуючих – Центральний статистичний комітет і Статистичний відділ при Головному управлінні землеоблаштування і землеробства – було обрано останній і до Міністерства землеробства у 1915 р. подано клопотання Бюро Всеросійських з'їздів бджолярів про включення статистичних досліджень у роботу згаданого відділу [Протоколи засідання..., 1915, апрель, № 4, с. 143, 144].

У питаннях збуту меду й воску, що гостро стояло через засилля перекупщиків, які до того ще й часто продавали фальсифікати, Бюро Всеросійських з'їздів бджолярів запросило на засідання директора Народного банку і знаного фахівця сільськогосподарської кооперації О. Є. Кулижного з метою можливої допомоги в отриманні кредитів від головної фінансової установи для закупівлі продукції бджільництва. Проте через неможливість товариствами бджолярів отримувати від Народного банку відповідні позики (відсутність юридичних підстав здійснювати торговельні операції) О. Є. Кулижний убачав вирішення проблеми у наданні кредитів виключно кооперативним «товариществам», які, відповідно, вже б

фінансували під відсоток товариства бджолярів, на кшталт яечних і молочних кооперативів. Директор Народного банку відзначив: «мені здавалося б своєчасним наразі відкривати товариства бджолярів у вигляді кооперативних товариществ» [Протоколи засідання..., 1915, май, № 5, с. 178]. У 1915 р. активно обговорювалося також питання закупівлі воску Єпархіальним відомством для внутрішніх потреб, адже на той час 85 % усього вітчизняного воску скуповувалося саме цим відомством, і лише 15 % вивозилося за кордон [Протоколи засідання..., 1915, май, № 5, с. 176]. Відділу бджільництва Імператорського Російського товариства акліматизації тварин і рослин було доручено організацію масштабного збору статистики й інформації про медові й воскові ринки в Росії.

19-25 серпня 1915 р. у Москві відбулося засідання Ради представників Св. Синоду, Міністерства торгівлі та промисловості, земств і товариств бджільництва, редакторів журналів, інструкторів бджільництва та інших фахівців, скликане Бюро Всеросійських з'їздів бджолярів. У резолюції засідання прийнято ряд важливих рекомендацій і постанов щодо: 1) необхідності збільшення інструкторів бджільництва, особливо у тих регіонах, де пасічники продовжували утримувати роєбійні господарства; 2) важливості закупівлі господарським комітетом Св. Синоду воску саме через товариства бджільництва й кооперативні осередки при них без посередництва перекупщиків (наголошувалося, що закупівля воску кредитними «товарицтвами» повинна відбуватися за рахунок спеціальних коштів на посередницькі операції, а товариствами бджільництва, які їх не мали, – за рахунок авансів єпархіальних свічкових заводів або спеціально наданих кредитів); 3) виділення Міністерством торгівлі та промисловості коштів товариствам бджільництва й інструкторам для вивчення воскового ринку за спеціально випрацьованою програмою; 4) залучення до торгівлі медом і воском кооперативних установ; облаштування галузевими товариствами у великих центрах, при фінансовій підтримці уряду, оптових і роздрібних магазинів та відкриття при них лабораторій для аналізу меду й воску; 5) поширення знань з раціонального бджільництва, у тому числі шляхом облаштування спеціальних медових неділь і ярмарків. Зокрема, постачання єпархіальних заводів воском мало повною мірою забезпечуватися товариствами бджолярів, кооперативами або земствами залежно від місцевих умов. Тобто губернське, повітове або дрібнорайонне товариство бджільництва мало скликати нараду з цього питання з представників Міністерства землеробства, духовного відомства, інспекторів дрібного кредиту, інструкторів бджільництва, представників земства і всіх місцевих галузевих товариств і кооперативів (у тих місцевостях, які не мали відповідних товариств, організацію цієї справи мали забезпечити земства або інспектори сільського господарства), на якій колективно узгоджувалися ціни, напрацьовувалися умови прийому й доставки воску, отримувалися кредити на закупівлю тощо [Постановлення совещания..., 1915, с. 285-288, 292-293].

Тобто долучення товариств бджільництва і кооперативів до процесів торгівлі не лише медом, а й воском мало надзвичайно важливе значення як для самих бджолярів, адже розширювало економічно-практичну діяльність місцевих об'єднань, так і для подальшого розвитку бджолярських господарств у районі функціонування товариства через отримання особливих кредитів від господарського управління Св. Синоду.

На засіданнях Бюро клопотали також про відкриття відділів бджільництва на проєктованих сільськогосподарських дослідних станціях; обговорювалися залізничні тарифи на перевезення продукції бджільництва; піднімалися питання кваліфікації робітників майстерень з виготовлення бджолярського приладдя, і власне статусу самих майстерень.

Черговий Всеросійський з'їзд бджолярів заплановано провести не в 1915 р. через війну, а в 1916 р. На обговорення планувалося винести питання: 1. Про права та обов'язки бджолярів; 2. Про постачання російського ринку вітчизняним воском; 3. Про збут меду; 4. Про потреби бджолярів, викликані військовими подіями; 5. Про постачання бджолярам спеціального приладдя та ін. [Протоколи засідання..., 1915, март, № 3, с. 109, 110, 111]. Проте наступне зібрання фахівців галузі уже мало статус виключно національного заходу: I Всеукраїнський з'їзд бджільництва відбувся 19-22 жовтня 1917 р., де було прийнято рішення про розгортання систематичної роботи з організації державних пасік з уведенням прийомів раціонального бджільництва. І, нарешті, було втілено давню ідею вчених-бджолярів і практиків галузі про створення консультативно-дорадчого органу при Міністерстві – Відділ бджільництва при Центральній сільськогосподарській секції Наркомзему УСРР.

Висновки. Таким чином, з кінця XIX ст. в Російській імперії активним виявилось демократичне представництво з учених-бджолярів та організаторів-практиків бджільничої справи, яке прагнуло активно впливати на розвиток галузі та покращення загальнодержавної політики щодо неї через професійні з'їзди. Бджолярі усіх регіонів кооперувалися не лише у галузеві товариства, й прагнули до створення консультативно-дорадчих органів всеросійського масштабу. На семи Всеросійських з'їздах бджолярів, проведених протягом 1905-1915 рр., обговорювалися найважливіші галузеві питання і приймалися ключові рішення. Так, саме там було визнано необхідність повного оновлення законодавства з питань бджільництва; організацію збору статистики в межах усієї імперії та забезпечення діяльності відповідного координуючого органу; важливості викладання бджільництва не лише у середніх і нижчих сільськогосподарських навчальних закладах, духовних семінаріях і церковно-учительських школах, а і у вищих сільськогосподарських навчальних закладах, а також підготовки кваліфікованих кадрів з бджільництва на спеціальних курсах; заснування Всеросійського союзу бджолярів і Всеслов'янського союзу бджолярів; ефективного вирішення питань збуту меду й воску, боротьби з фальсифікацією продукції бджільництва, організації медоваріння і загалом розвитку медоварної промисловості, розширення посівів медодайних рослин; відкриття Всеросійської дослідної станції бджільництва і створення мережі дослідних пасік у різних районах імперії; скликання спеціальної дорадчої наради з фахівців-земців, інструкторів, редакторів друкованих видань із бджільництва та ін., а також допоміжного органу – Комітету зі справ бджільництва при Міністерстві землеробства.

Список використаних джерел та літератури

Боднарчук Г. Л., 2011. Становлення та розвиток бджільництва в Україні: дис. ... канд. с.-г. наук: спец. 06.04.01. Київ, 204 с.

Бородай І. С., 2009. Становлення та розвиток наукових основ бджільництва в Україні. *Історія науки і біографістика*, 4. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2009-4/09boroday.pdf>

- Вергунов В. А., 2009. Агрономія і становлення науки про тваринництво на теренах України та Франції (друга половина XVIII ст. – 1917 рік): монографія. Київ: Аграрна наука, 278 с.
- Дитякин Ф., 1909. Медоварное производство в 1904 году. *Вестник Русского общества пчеловодства*, июль, 7, 198-202.
- Кулагин Н. М., 1915. О преподавании пчеловодства в высших с.-х. учебных заведениях. *Русский пчеловодный листок*, июль, 7, 219-223.
- Основоположники, вітчизняні вчені та практики в галузі бджільництва України, 2014 / НААН; Нац. наук. центр «Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича». Київ, 112 с.
- От Киевского общества любителей природы, 1909. *Вестник Русского общества пчеловодства*, август, 8, 209-211.
- От Организационного Комитета по созыву VII Всероссийского съезда пчеловодов 1913 г. в гор. Киев, 1913. *Южное хозяйство*, сентябрь, 17, 555.
- От редакции, 1913. *Вестник Русского общества пчеловодства*, август, 8, 285-290.
- От редакции, 1913. *Вестник Русского общества пчеловодства*, ноябрь, 11, 373-377.
- Пикель В., 1909. Всероссийский съезд пчеловодов в г. Киев. *Вестник Русского общества пчеловодства*, октябрь, 10, 251-266.
- Пикель В., 1909. Всероссийский съезд пчеловодов в г. Киев. *Вестник Русского общества пчеловодства*, ноябрь, 11, 283-288.
- Поліщук В., 2005. Пасічницька освіта і розвиток бджільництва в Україні. *Науковий вісник АН ВШУ*, 3 (29), 3-9.
- Попов А., 1915. О преподавании пчеловодства в начальных школах. *Русский пчеловодный листок*, январь, 1, 20-21.
- Постановления VII Всероссийского съезда пчеловодов, созданного Киевским обществом любителей природы с 1-го по 7-е сентября 1913 года в г. Киев, 1913. *Вестник Русского общества пчеловодства*, декабрь, 12, 431-436.
- Постановления совещания по делам пчеловодства, бывшего с 19 по 25 августа сего года в Москве, 1915. *Русский пчеловодный листок*, сентябрь, 9, 284-295.
- Протоколы заседания III-ей сессии временного Бюро Всероссийских съездов пчеловодов (заседание 12 декабря), 1915. *Русский пчеловодный листок*, март, 3, 106-112.
- Протоколы заседания III-ей сессии временного Бюро Всероссийских съездов пчеловодов (заседание 13 декабря 1914 г.), 1915. *Русский пчеловодный листок*, апрель, 4, 139-144.
- Протоколы заседания III-ей сессии временного Бюро Всероссийских съездов пчеловодов (заседание 13 декабря 1914 г.), 1915. *Русский пчеловодный листок*, май, 5, 175-179.
- Розов С. А., 1972. Очерки по истории отечественного пчеловодства. Научно-исследов. Ин-т пчеловодства / Вестник. № 21. Сапожок: Рязанское отделение изд-ва «Московский рабочий», 111 с.
- Силка О. З., 2015. Товариства бджолярів як вид агропросвітницьких об'єднань України (кінець XIX – початок XX ст.). *Вісник Черкаського університету*, 9 (342), 108-112.
- Харьковская областная опытная станция пчеловодства. Организация Станции и программы работ с их обоснованием / Наркомзем УССР. Красноград, 1927. 75 с.
- Хроника. По России. Всероссийский пчеловодный съезд, 1914. *Южное хозяйство*, 15 января, 1, 36-37.
- Хроника. По России. Областной съезд пчеловодов в Киеве, 1912. *Южное хозяйство*, сентябрь, 15, 29.
- Хроника, 1917. *Русский пчеловодный листок*, февраль, 2, 63-65.
- Шавров Н. Н., 1913. Современное развитие нашего пчеловодства и меры к его дальнейшему развитию. *Вестник Русского общества пчеловодства*, ноябрь, 11, 389-396.
- Юрченко Т., 1926. Короткий нарис історії українського пасічництва / Видання Прилуцького кооперативного пасічницького товариства. Прилуки: Держдрукарня ім. Раковського, 45 с.

References

- Bodnarchuk H. L., 2011. Stanovlennia ta rozvytok bdzhilnytstva v Ukraini: dys. ... kand. s.-h. nauk: spets. 06.04.01 [Formation and development of beekeeping in Ukraine. Candidate's thesis]. Kyiv, 204 s. [in Ukrainian].

Borodai I. S., 2009. Stanovlennia ta rozvytok naukovykh osnov bdzhilnytstva v Ukraini [Formation and development of scientific foundations of beekeeping in Ukraine]. *Istoriia nauky i biohrafistyka*, 4. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2009-4/09boroday.pdf> [in Ukrainian].

Dityakin F., 1909. Medovarnoe proizvodstvo v 1904 godu [Mead production in 1904]. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, iyul, 7, 198-202. [in Russian].

Harkovskaya oblastnaya opyitnaya stantsiya pchelovodstva. Organizatsiya Stantsii i programmyi rabot s ih obosnovaniem [Kharkiv Regional Experimental Beekeeping Station. Organization of the Station and Work Programs with Their Justification], 1927. Krasnograd, 75 s. [in Russian].

Hronika [Chronicle], 1917. *Russkiy pchelovodnyi listok*, fevral, 2, 63-65. [in Russian].

Hronika. Po Rossii. Oblastnoy s'ezd pchelovodov v Kieve [Chronicle. Across Russia. Regional Beekeepers' Congress in Kyiv], 1912. *Yuzhnoe hozyaystvo*, sentyabr, 15, 29. [in Russian].

Hronika. Po Rossii. Vserossiyskiy pchelovodnyi s'ezd [Chronicle. Across Russia. All-Russian Beekeeping Congress], 1914. *Yuzhnoe hozyaystvo*, 15 yanvarya, 1, 36-37. [in Russian].

Kulagin N. M., 1915. O prepodavanii pchelovodstva v vysshih s.-h. uchebnykh zavedeniyah [On the teaching of beekeeping in higher agricultural educational institutions]. *Russkiy pchelovodnyi listok*, iyul, 7, 219-223. [in Russian].

Osnovopolozhnyky, vitchyzniani vcheni ta praktyky v haluzi bdzhilnytstva Ukrainy [Founders, domestic scientists and practitioners in the field of beekeeping of Ukraine], 2014. Kyiv, 112 s. [in Ukrainian].

Ot Kievskogo obschestva lyubiteley prirody [From the Kyiv Society of Nature Lovers], 1909. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, avgust, 8, 209-211. [in Russian].

Ot Organizatsionnogo Komiteta po sozyivu VII Vserossiyskogo s'ezda pchelovodov 1913 g. v gor. Kiev [From the Organizing Committee for the convening of the VII All-Russian Congress of Beekeepers in 1913 in Kyiv], 1913. *Yuzhnoe hozyaystvo*, sentyabr, 17, 555. [in Russian].

Ot redaktsii [From the editors], 1913. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, avgust, 8, 285-290. [in Russian].

Ot redaktsii [From the editors], 1913. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, noyabr, 11, 373-377. [in Russian].

Pikel V., 1909. Vserossiyskiy s'ezd pchelovodov v g. Kiev [All-Russian Congress of Beekeepers in Kyiv]. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, oktyabr, 10, 251-266. [in Russian].

Pikel V., 1909. Vserossiyskiy s'ezd pchelovodov v g. Kiev [All-Russian Congress of Beekeepers in Kyiv]. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, noyabr, 11, 283-288. [in Russian].

Polishchuk V., 2005. Pasichnytska osvita i rozvytok bdzhilnytstva v Ukraini [Beekeeping education and development of beekeeping in Ukraine]. *Naukovyi visnyk AN VShU*, 3 (29), 3-9. [in Ukrainian].

Popov A. 1915. O prepodavanii pchelovodstva v nachalnykh shkolakh [On Teaching Beekeeping in Primary Schools]. *Russkiy pchelovodnyi listok*, yanvar, 1, 20-21. [in Russian].

Postanovleniya soveschaniya po delam pchelovodstva, byivshego s 19 po 25 avgusta sego goda v Moskve [Resolutions of the conference on beekeeping matters, held from August 19 to 25 of this year in Moscow], 1915. *Russkiy pchelovodnyi listok*, sentyabr, 9, 284-295. [in Russian].

Postanovleniya VII Vserossiyskogo s'ezda pchelovodov, sozvannogo Kievskim obschestvom lyubiteley prirody s 1-go po 7-e sentyabrya 1913 goda v g. Kiev [Resolutions of the VII All-Russian Congress of Beekeepers, convened by the Kyiv Society of Nature Lovers from September 1 to 7, 1913 in Kyiv], 1913. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, dekabr, 12, 431-436. [in Russian].

Protokolyi zasedaniya III-ey sessii vremennogo Byuro Vserossiyskikh s'ezdov pchelovodov (zasedanie 12 dekabrya) [Minutes of the meeting of the III session of the temporary Bureau of the All-Russian Congress of Beekeepers (meeting of December 12)], 1915. *Russkiy pchelovodnyi listok*, mart, 3, 106-112. [in Russian].

Protokolyi zasedaniya III-ey sessii vremennogo Byuro Vserossiyskikh s'ezdov pchelovodov (zasedanie 13 dekabrya 1914 g.) [Minutes of the meeting of the III session of the temporary Bureau of the All-Russian Congresses of Beekeepers (meeting of December 13, 1914)], 1915. *Russkiy pchelovodnyi listok*, aprel, 4, 139-144. [in Russian].

Protokolyi zasedaniya III-ey sessii vremennogo Byuro Vserossiyskikh s'ezdov pchelovodov (zasedanie 13 dekabrya 1914 g.) [Minutes of the meeting of the III session of the temporary Bureau of the All-Russian Congresses of Beekeepers (meeting of December 13, 1914)], 1915. *Russkiy pchelovodnyi listok*, may, 5, 175-179. [in Russian].

Rozov S. A., 1972. Ocherki po istorii otechestvennogo pchelovodstva [Essays on the history of domestic beekeeping]. Nauchno-issledov. In-t pchelovodstva / Vestnik. № 21. Sapozhok: Ryazanskoe otdelenie izd-va «Moskovskiy rabochiy», 111 s. [in Russian].

Shavrov N. N., 1913. Sovremennoe razvitiye nashego pchelovodstva i meryi k ego dalneyshemu razvitiyu [Modern development of our beekeeping and measures for its further development]. *Vestnik Russkogo obschestva pchelovodstva*, noyabr, 11, 389-396. [in Russian].

Sylka O. Z., 2015. Tovarystva bdzholiariv yak vyd ahroprosvitnytskykh obiednan Ukrainy (kinets XIX – pochatok XX st.) [Associations of beekeepers as a type of agro-educational associations of Ukraine (end of the 19th - beginning of the 20th century)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*, 9 (342), 108-112. [in Ukrainian].

Verhunov V. A., 2009. Ahronomiia i stanovlennia nauky pro tvarynnytstvo na terenakh Ukrainy ta Frantsii (druha polovyna XVIII st. – 1917 rik): monohrafiia [Agronomy and the formation of the science of animal husbandry in the territories of Ukraine and France (the second half of the 18th century - 1917): monograph]. Kyiv: Ahrarna nauka, 278 s. [in Ukrainian].

Yurchenko T., 1926. Korotkyi narys istorii ukrainskoho pasichnytstva [A brief outline of the history of Ukrainian beekeeping]. Pryluky, 45 s. [in Ukrainian].

ALL-RUSSIAN CONGRESSES OF BEEKEEPERS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY AS AN IMPORTANT TOOL FOR RESOLVING INDUSTRY ISSUES

Victor Chalavan

Candidate of History,

National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv

Abstract. *The article analyzes the work of the All-Russian congresses of beekeepers at the beginning of the 20th century, in particular, attention is focused on the activities of the V and VII congresses, which took place in Kyiv on September 1-7, 1909, and September 1-7, 1913, and where important decisions were made regarding the further development of the industry and development of government policy vectors. The activity of the Bureau of the All-Russian Congress of Beekeepers, created in 1914 in Moscow under the chairmanship of Prof. M. M. Kulagin, which coordinated the work of the community of specialists between the congresses and which included Ukrainian organizers of the beekeeping business - Kharkiv inventor V. I. Lomakin, I.I. Korablev, teacher at the Uman Agricultural School, and others. In general, it was established that from the end of the 19th century in the Russian Empire, a democratic representation of scientists-beekeepers and organizers-practitioners of beekeeping was active, which sought to actively influence the development of the industry and the improvement of the national policy regarding it through professional congresses. Beekeepers of all regions cooperated not only in industry associations, but also sought to create consultative and advisory bodies of an all-Russian scale. At seven All-Russian congresses of beekeepers, held during 1905-1915, the most important industry issues were discussed and key decisions were made. Yes, it was there that the need for a complete update of legislation on beekeeping was recognized; organizing the collection of statistics within the entire empire and ensuring the activities of the corresponding coordinating body; the importance of teaching beekeeping not only in secondary and lower agricultural educational institutions, theological seminaries and church teacher schools, but also in higher agricultural educational institutions, as well as the training of qualified personnel in beekeeping on special courses; founding of the All-Russian Union of Beekeepers and the All-Slavic Union of Beekeepers; effective solution to the issues of selling honey and wax, combating falsification of beekeeping products, organization of honey production and development of the honey industry in general, expansion of crops of honey-producing plants; the opening of the All-Russian Experimental Beekeeping Station and the creation of a network of experimental apiaries in various regions of the empire; convening of a special advisory meeting of land experts, instructors, editors of printed publications on beekeeping, etc., as well as an auxiliary body - the Committee on Beekeeping Affairs under the Ministry of Agriculture.*

Key words: *All-Russian congresses of beekeepers, beekeeping, apiary, beekeeping research station, beekeeping societies, agriculture.*